ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

ПОНОМАРЬОВА Яна Олександрівна - кандидат юридичних наук, Сумська філія Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра юридичних дисциплін (доцент)

ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3749-9258

e-mail : yanaponomareva@ukr.net

НОВИК Марія Юріївна - Сумська філія Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра юридичних дисциплін (викладач)

ORCID: https://orcid.org/0009-0003-6575-3118

e-mail : masha.kotsar96@gmail.com

УДК 347.73

DOI 10.32782/NP.2023.2.31

У статті здійснено аналіз наукових поглядів вчених щодо тлумачення таких понять, як правовідносини та податкові правовідносини, на основі чого запропоновано авторське бачення щодо тлумачення останніх. Узагальнено теоретичні підходи щодо переліку характерних особливостей податкових правовідносин. Запропоновано авторське бачення щодо переліку ключових особливостей податкових правовідносин.

Ключові слова: правовідносини, податкові правовідносини, податкове право, фінансова діяльність, податки, збори.

Постановка проблеми

Податкова сфера України переживає процес глибинних перебудов у ході інтеграції України до європейського співтовариства. На даній сфері позначаються також кризові явища у вітчизняній економіці, викликані тяжким становищем бізнесу в умовах воєнного стану, демографічні зміни, які у своїй сукупності породжують все нові виклики для податкової системи України.

Стан дослідження проблеми

Глибинні основи функціонування податкових правовідносин у своїх наукових дослідженнях осмислювали О. М. Бандурка, О. М. Музичук, А. Т. Комзюк, Т. О. Коломоєць, О. П. Гетманець, О. Ю. Синявська, Є. О. Алісов, Т. В. Бугай, О. Є. Деменко, Л. Л. Приходченко, З. К. Шмігельська, Ю. Ю. Якимчук та інші провідні адміністративісти та цивілісти України. Водночас, акцентуючи увагу на значному впливі вказаних дослідників на осмислення досліджуваної проблематики, сучасні виклики правового режиму воєнного стану значною мірою позначаються і на сутності та змісті податкових правовідносин.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб у світлі новітніх викликів визначити поняття та окреслити особливості податкових правовідносин. Задля досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: здійснити аналіз наукових поглядів вчених стосовно сутності понять «правовідносини» та «податкові правовідносини»; розглянути специфіку та характерні особливості.

Наукова новизна статті зводиться до втілення у дослідженні принципово нових авторських поглядів на окремі аспекти характеристики поняття та особливостей податкових правовідносин.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження, варто навести позицію І. О. Філіповича, який у своїй статті «Класифікація податкових правовідносин у доктрині податкового права України» зауважує, що «ефективне регулювання податкових правовідносин, засноване на балансі публічного та приватного інтересу, є неможливим без чіткого та належного розуміння всього їх розмаїття з розробкою підходів, які враховують особливості кожного з видів відповідних правовідносин» [1, с. 138].

Аналізуючи запропонований підхід дослідника, ми звертаємо увагу на те, що ефективне регулювання податкових правовідносин неможливе без врахування стану економіки України в умовах воєнного стану, значної залежності наповнення бюджету від міжнародних фондів. Адже всі ці чинники у своїй сукупності і формують ту «золоту середину» зазначеного дослідником балансу між публічним і приватним інтересом.

Як зазначає В. В. Москаленко, «будь-які правовідносини є різновидом відносин суспільних. Останні представляють собою абстрактні зв'язки між людьми. Це міжособове спілкування, постійний процес взаємовпливу людей один на одного, зіткнення їх потреб і інтересів, співставлення поглядів і переконань, обмін досвідом, а також результатами діяльності, предметно втіленими в матеріальній і духовній культурі, здійснення взаємної стимуляції, контролю і корекції діяльності» [2, с. 23].

Дослідження глибини суспільних відносин, основи взаємодії між різними людьми є головним питанням, що об'єднує різні суспільні науки. Не варто також забувати, що і правознавство, і галузеві юридичні науки теж відносяться до категорії суспільних наук. Саме тому результати правових досліджень мають знаходити своє втілення у суспільних відносинах, трансформуючи, перебудовуючи їх, спрямовуючи в напрямку розвитку та глибокого розуміння їх сутності.

О. Р. Дашковська наголошує, що «правові відносини - це стосунки, в яких суб'єкти права виступають контрагентами в процесі виконання ними вимог нормативних приписів і набуття певних прав і обов'язків. Через них реалізуються норми права, які встановлюють права і обов'язки людини, що можуть бути формально визначені (в статтях законів, підзаконних нормативно-правових актах та приписах) або ж не мати необхідних формальних ознак (протиправні права людини)» [3, с. 333-334].

Досить цікавою є позиція дослідниці щодо виділення такої категорії, як «протиправні права людини». На нашу думку, такий підхід є досить інноваційним, але доречніше в такому контексті вживати категорії «привілеї» чи «необгрунтовані можливості впливу». Адже так можливо поставити під сумнів саму цінність права як одного з найголовніших питань філософії права.

В. М. Кириченко та О. М. Куракін вважають, що «правовідносини – це врегульовані нормами права суспільні зв'язки між суб'єктами права, які є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, що забезпечуються державою. Тобто, це особливий різновид суспільних відносин, які виникають між людьми чи об'єднаннями людей з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів. Наприклад, власник майна може реалізувати свою правомочність тільки у стосунках з іншими людьми, тобто він може продати, знищити або подарувати своє майно будь-якій особі, а також вимагати додержання свого права власності від інших людей та організацій» [4].

Поділяючи базові цінності, закладені в дане визначення, ми також вважаємо доречним звернути увагу на те, що і державі відводиться значна роль у ході встановлення та регулювання правовідносин. Іншою проблемою, що також постає у світлі аналізу сутності суб'єктів правовідносин, є штучний інтелект та його втілення у відповідних програмних продуктах, зокрема у чат-боті «ChatGPT». Потребує осмислення роль подібних розробок у суспільних відносинах, адже очевидною є тенденція до вдосконалення штучного інтелекту та можливої принципової перебудови суспільних відносин у зв'язку з поступовою еволюцією даних технологій. Зусилля міжнародної наукової спільноти мають бути спрямовані на осмислення віртуального середовища не лише як площадки для взаємодії окремих людей, а також у перспективі як

окремий самостійний суб'єкт. Даний напрямок досліджень тісно пов'язаний із сутністю віртуального права.

У цьому контексті О. Р. Шишка зазначає, що «інтернет-правовідносини є різновидом суспільних відносин, які складаються у віртуальному просторі, регулюються програмним забезпеченням та нормами різної галузевої приналежності» [5, с. 1090].

Досить цікавим є визначення Ю. А. Ведєрнікова та А. В. Папірної, які наголошують, що правові відносини – це суспільні відносини, врегульовані нормами права і забезпечені державою, що виникають між двома і більше суб'єктами з приводу задоволення своїх матеріальних і духовних потреб та інтересів, між якими наявний правовий зв'язок у формі суб'єктивних прав та юридичних обов'язків [6].

Цікавою є позиція дослідників щодо виокремлення окремо матеріальних потреб, а окремо – духовних. На наше глибоке переконання, у вітчизняному законодавстві має знаходити своє втілення широке коло питань духовного становлення та розвитку людини: нематеріальної мотивації у трудовому праві, морально-етичних вимог з їх максимальною деталізацією до керівників різного рівня в адміністративно-правових нормах тощо.

Таким чином, будь-які правовідносини – це відносини, що регулюються нормами права та характеризуються тим, що для їх виникнення необхідною є воля учасників суспільних відносин, та в межах яких останні надіяються сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. У залежності від того, нормами якої галузі права правовідносини регулюються, вони набувають своїх, специфічних властивостей.

Р. А. Сидорук розуміє під податковими правовідносинами «владно-майнові суспільні відносини, врегульовані нормами податкового права, приписи яких виражені в категоричній формі, а учасники цих відносин мають кореспондуючі права та обов'язки, пов'язані зі справлянням податків та зборів та охоронювані силою державного примусу» [7, с. 148].

А. М. Чорна у своєму дисертаційному дослідженні вказує, що «податкові правовідносини – це суспільні відносини, що виникають і відбуваються у сфері оподаткуванні та виражаються в наявності у їх суб'єктів взаємних прав і обов'язків, визначених податковим законодавством. Податкові правовідносини виникають з питань забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування у таких випадках: встановлення, запровадження і стягування податків і зборів; здійснення податкового контролю щодо дотримання суб'єктами підприємницької діяльності норм податкового законодавства; виконання органами Державної фіскальної служби України, в особі їх посадових осіб своїх посадових обов'язків щодо обчислення та сплати податків або зборів; надання суб'єктам підприємницької діяльності інформаційних послуг в сервісних центрах ДПС; користування суб'єктами підприємницької діяльності системою електронного адміністрування податку» [8].

У контексті аналізу позиції дослідниці, яка частково торкається і питання суб'єктів відповідних правовідносин, зазначимо, що провідне становище у ході організаційного забезпечення сплати податків займають банки. Також відповідно до ПК України досить цікаве становище займають податкові агенти, головним обов'язком яких по суті виступає обчислення податків з доходів, що нараховуються платнику.

Податкові правовідносини, на переконання Л. І. Лучковської, — «це врегульовані нормами податкового права фінансові правовідносини, що виникають з приводу справляння податків та інших обов'язкових платежів податкового характеру з юридичних і фізичних осіб до державного й місцевих бюджетів, а також до державних цільових фондів» [9].

Таким чином, податкові правовідносини представляють собою врегульовані нормами податкового законодавства організаційно-майнові відносини, які виникають між платниками податків (фізичними та/або юридичними особами), а також державою (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб) з метою здійснення обов'язкових платежів (у вигляді податків і зборів) до бюджетів різних рівнів.

Податкові правовідносини ґрунтуються на нормах податкового права та мають владний характер, виражаючи публічні інтереси, пов'язані з податковою діяльністю держави/територіальних громад. У цих відносинах завжди є публічний суб'єкт, а тому вони можуть бути охарактеризовані як публічно-правові відносини з усіма особливостями, що властиві публічним правовідносинам.

Податкові правовідносини є різноманітними за своєю сутністю та змістом, а відтак на слушну думку І. О. Пасічної, їх найбільш доцільно поділити на: 1) відносини прямого та непрямого оподаткування – за формою оподаткування; 2) відносини щодо оподаткування фізичних осіб, оподаткування юридичних осіб або змішані – за суб'єктами; 3) відносини щодо оподаткування доходів, оподаткування майна, оподаткування споживання – за об'єктом оподаткування; 4) відносини із приводу сплати податків і стягнення податків – за способом сплати; 5) відносини основні та похідні – за соціально-економічним значенням; 6) відносини власне податкові та зі справляння зборів, внесків, мита, плат як різновиди основних, а також інформаційні, контрольні, охоронні як різновиди похідних; 7) відносини податкової звітності та податкової таємниці як різновиди інформаційних відносин; деліктні, спірні, правовідносини провадження у справі про податкове правопорушення;

8) відносини щодо встановлення податків, обчислення податків і перерахування податків – за стадіями оподаткування [10, с. 8, 13].

Висновок

Таким чином, проведене наукове дослідження дає змогу виокремити наступні найбільш характерні особливості податкових правовідносин:

- по-перше, вони виникають в особливій сфері фінансової діяльності і мають на меті введення та справляння податкових платежів на дохід держави/територіальної громади, здійснення податкового контролю та притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства;
- по-друге, мають організаційно-майновий характер, та виникають між державою/територіальною громадою та платниками податків та іншими особами;
- по-третє, регулюються нормами податкового права, - особливої підгалузі права фінансового;
- по-четверте, вони мають владний характер, виражаючи публічні інтереси, пов'язані з податковою діяльністю держави/територіальних громад;
- по-п'яте, однією зі сторін в податкових правовідносинах завжди є публічний суб'єкт (держава/територіальна громада).

Література

1. Філіпович І. О. Класифікація податкових правовідносин у доктрині податкового права України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2020. Т. 31 (70). Ч. 2. С. 138.
2. Москаленко В.В. Соціалізація особистості (філософський аспект) : монографія. Київ : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1986. 200 с.
3. Загальна теорія держави і права: підручник / за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432 с.
4. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 264 с.
5. Шишка О. Р. Приватноправові відносини та специфіка їх розвитку в мережі Інтернет. *Форум права*. 2012. № 1. С. 1085-1090.
6. Ведєрніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навчальний посібник. Київ: Знання. 2008. 333 с.
7. Сидорук Р. А. Поняття та особливості податкових правовідносин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6 (2). URL: http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc6-2-1/38.pdf.
8. Чорна А. М. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав суб'єктів підприємницької діяльності у сфері оподаткування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2018. 420 с.
9. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посібник для студ. економ. спец. вищих навч. закладів. Київ: КНТ, 2010. 296 с.
10. Пасічна І.О. Податкові правовідносини в Україні: стан та перспективи розвитку : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2014. 20 с.

АНОТАЦІЯ

Відзначено, що будь-які правовідносини – це відносини, що регулюються нормами права та характеризуються тим, що для їх виникнення необхідною є воля учасників суспільних відносин, та в межах яких останні надіяються сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Аргументовано, що податкові правовідносини представляють собою врегульовані нормами податкового законодавства організаційно-майнові відносини, які виникають між платниками податків (фізичними та/або юридичними особами), а також державою (в особі її уповноважених органів та їх посадових осіб) з метою з приводу здійснення обов'язкових платежів (у вигляді податків і зборів) до бюджетів різних рівнів

Виокремлено наступні найбільш характерні особливості податкових правовідносин: по-перше, вони виникають в особливій сфері фінансової діяльності і мають на меті введення та справляння податкових платежів на дохід держави/територіальної громади, здійснення податкового контролю та притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства; по-друге, мають організаційно-майновий характер, та виникають між державою/територіальною громадою та платниками податків та іншими особами; по-третє, регулюються нормами податкового права, - особливої підгалузі права фінансового; по-четверте, вони мають владний характер, виражаючи публічні інтереси, пов'язані з податковою діяльністю держави/територіальних громад; по-п'яте, однією зі сторін в податкових правовідносинах завжди є публічний суб'єкт (держава/територіальна громада)

Ключові слова: правовідносини, податкові правовідносини, податкове право, фінансова діяльність, податки, збори.